

Давыдова А. В.,

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара, г. Днепропетровск

ТВОРЧЕСТВО ОКСАНЫ ЗАБУЖКО И ДЖЕНИС КУЛЫК КИФЕР: ПОИСК НАЦИОНАЛЬНОЙ И ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

В статье исследуются характерные феминистические черты творчества современной украинской писательницы Оксаны Забужко и канадской писательницы Дженис Кулык Кифер. Рассматриваются этапы определения термина “женская литература”, дается анализ произведений авторов согласно указанной проблеме поиска гендерной и национальной идентичности.

Ключевые слова: “женская литература”, феминизм, гендерная и национальная идентичности, О. Забужко, Дж. Кулык Кифер.

У статті досліджуються характерні феміністичні риси творчості сучасної української письменниці Оксани Забужко та канадської авторки Дженіс Кулик Кіфер. Розглянуто етапи визначення терміну “жіноче письмо”, подано аналіз творів письменниць згідно з зазначеною проблемою пошуку гендерної та національної ідентичності.

Ключові слова: “жіноче письмо”, фемінізм, гендерна та національна ідентичності, О. Забужко, Дж. Кулик Кіфер.

The article deals with periods of definition of the “women writing” term. The author stresses on representative features of feministic works written by modern Ukrainian writer Oksana Zabuzhko and Canadian author Janice Kulyk Keefer. It is given the variant of texts’ analysis according to the problem of gender and national identity.

Key words: “women writing”, feminism, gender and national identity, Oksana Zabuzhko, Janice Kulyk Keefer.

Женское литературное творчество представляет собой сложный и неоднозначный феномен, однако нет сомнений, что современный художественный процесс развивается очень динамично. Именно женские тексты отчетливее и ярче отражают актуальные темы и проблемные моменты в украинской литературе. В данном контексте справедливым представляется суждение А. Улюры о том, что женщины-прозаики знаковое и в некоторой степени предсказуемое явление, обусловленное спецификой современного литературного процесса, как постколониального этапа развития национальной литературы [14, 65]. Немаловажным остается тот факт, что отличительной чертой отечественного культурного пространства является отставание критического дискурса от появления художественных текстов. Тем не менее, феномен творчества О. Забужко привлек внимание большого количества исследователей, а в условиях невероятной популярности текстов и личности писательницы, трудно отыскать литературоведа, который оставался бы безразличен к ее произведениям; мнения исследователей в оценке ее работ зачастую диаметрально противоположны, однако всеми признается тот факт, что украинское литературное пространство претерпело значительные изменения с момента появления романа О. Забужко “Польові дослідження з українського сексу” (1996). Исследование творчества О. Забужко занимают такие современные литературоведы, как Т. Тебешевская-Качак [12], О. Караблєва [8], Н. Монахова [9]. Изучением проблем современного литературного процесса занимаются Т. Гундорова [2], Т. Денисова [3], в свою очередь В. Агеева [1], Н. Зборовская [7], С. Павличко [10], А. Улюра [13, 14, 15] в научных работах и статьях определяют отличительные черты женской литературы.

“Польові дослідження з українського сексу” – роман-провокация, роман-скандал, “Библия украинского феминизма”. Этим романом О. Забужко подорвала традиционные нормы, нарушила границы дозволенного женщине-автору, по сути, ее роман ознаменовал собой начало новой эпохи в развитии украинского женского письма, в корне изменив его образ. С этого момента в украинском литературном контексте отчетливо зазвучал женский голос, который открыто заговорил о трудностях гендерного самоопределения, о проблеме национальной идентичности и постколониального мышления в современном украинском обществе.

Появление термина “женское письмо” неразрывно связано с именами французских литературоведов Ксавьера Готье и Элен Сиксу, в своих работах они предоставили видение проблемы женского творчества. Позднее в американской литературной критике это явление получит более детальное рассмотрение, а термин приобретет новое звучание women’s writing [1, с. 4]. Украинское литературоведение стало активно и плодотворно заниматься изучением “женского письма” только с 90-х годов XX века, повышенный интерес был обусловлен углубленным изучением трудов по теории феминизма. Проблеме определения “женского письма” посвящена статья Т. Шаровой “Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікація”, в которой она указывает на биологический половой признак автора произведения, как на основной параметр выделения женской прозы [16, с. 167]. А. Улюра, соглашаясь с М. Кривенко, считает женской ту прозу, которая написана женщинами, “жіноча література – це художні твори, створені жінками. Отже, жіноча література вміщає різні за стилем, жанром, видом, ступенем і мірою таланта та впливу на літературний процес тексти, котрі поєднані одним єдиним чинником – статтю автора” [15, с. 8]. А. Улюра верно отмечает, что единственным недостатком термина “женская литература” является его использование в качестве оценочной категории [15, с. 9]. “Женская проза” обладает определенными специфическими чертами, что, собственно, и дает возможность выделять ее как отдельный пласт литературного процесса. Гендерный аспект “женского письма” включает в себя такие черты, как, например, жанровый синкретизм, особая открытая структура текста, повышенная диалогичность, подчеркнутый натурализм в изображении женской физиологии, разрушение временно-пространственных рамок. Очень удачным представляется наблюдение теоретика женского движения М. Рудницкой о том, что

український фемінізм має общенаціональну соборну концепцію, яка відображається в творах українських письменниць як минулого, так і сучасного, найбільше їх турбує доля українського народу, його національне самосвідомість і майбуття нації в цілому.

Слід зазначити, що проблема гендерного самостворення в творах О. Забужко нерозривно пов'язана з проблемою національної ідентичності, яку можна вважати однією з визначальних рис української “жіночої літератури”. Так, твори О. Забужко спрямовані на пошук рішення проблеми кризи національної ідентичності, а особливості постколоніального суспільства неодмінно знаходять своє відображення на сторінках її романів. Останній роман найвідомішої в Україні письменниці “Музей покинутих секретів” (2009) торкається таких болючих, важливих, гострих тем, за які до цього часу не брався жоден чоловік-автор. Цей роман, “сімейна сага трьох поколінь”, давався авторці нелегко. В інтерв'ю “Немецкой волне” О. Забужко повідомила: “Коли починається робота такого масштабу, і роман на вісімсот сторінок, який забирає в тебе майже сім років життя і співжиття з героями, то це завжди “стрибок у темну воду”. Я не сподівалася, що у мене стільки суто дослідницької роботи забере історична частина, що вона настільки в занедбаному стані і що робота з архівами і робота, по суті, польовим істориком зі збирання інформації від живих, “зацілілих” свідків тих років і тих подій припаде безпосередньо на плечі письменниці” [4].

В своєму збірнику есе “Хроніки від Фортінбраса” письменниця акцентує увагу читача на проблемі відсутності українського національного епосу: “...настав час зізнатися собі одверто: ми не створили свого епосу. Феномен української поезії – є, а от української прози – немає. Воно й зрозуміло: поезію творить мова, найпрямішим і найбезпосереднішим чином... тоді як розвинена проза – дитя громадянського суспільства, котрого в Україні від двадцятих років не було... поезія – “від природи”, проза – “від історії... наш епос залишився – не сповненою обіцянкою” [цит. за 12]. На це в своїй рецензії, присвяченій “Музею покинутих секретів”, дослідниця її творчості Т. Гебешевська-Качак справедливо зауважує: “Цей новий роман Оксани Забужко, який заповнює цю лакуну і є зразком тієї прози, якою “одне суспільство інформує про себе інше”, свідченням, що наша історія не повинна проминути, так і не ставши літературою” [12]. Л. Плющ в своєму відгуку передбачає цьому роману на десятиліття вперед долю центру уваги гуманітарних наук, так як по рівню своєї масштабності, багатосторонності, багатоголосності, глибини проникнення в душі людей, в трагедію скалечених судиб і історичну травму української нації цей роман на даному етапі залишається унікальним [11]. Сама О. Забужко підкреслює: “...в історії є речі, яких ми ніколи не дізнаємося. Із цих знань треба жити, бути свідомим того, що далеко не всі із “закопаних” і “покинутих” секретів будуть розкопані, що це не означає, що вони не продовжуватимуть оті-от нам “невідомі” й “незнані” сюжети і впливати на наше сьогодні й майбуття” [4]. Така “засекреченість” української історії стає перешкодою на шляху до національного самостворення.

За словами О. Забужко, національна ідея є домінуючою в ідеології українського фемінізму “два головних дискурси – жіночий та національний – тісно переплетені у “Польових дослідженнях...”. Як дві клітки, дві в'язниці – жіночо-національної залежності та безвиході” [7, с. 111]. Ніла Зборовська вважає, що характерною рисою творчості Забужко є тесна зв'язь з психоаналізом, елементи фрейдівської телесності неодмінно присутні в її романах, в першу чергу це мотив “борьби” з матір'ю, який знаходить своє пояснення в концепції Фрейда. Першим об'єктом любові для дитини завжди є мати, але в ситуації Едіпового комплексу об'єктом любові для дівчинки стає батько, а відхід від матері відбувається під знаком ворожнечі, зв'язь з матір'ю переростає в ненависть. Те саме відбувається і з героїнею роману “Музей покинутих секретів”, Дарина Гошинська після трагічної кончини батька проєцирує свою ворожнечу і почуття відчуження на матір. Героїні Забужко страстно люблять і одночасно ненавидять свою країну: “Україна – Хронос, який хрумає своїх дітей з ручками й ніжками” [6, с. 23]. За словами Н. Монахової, вона “конструє себе та своє життя як втілення української національної ідентичності” [9, с. 131]. Забужко неслучайно вибирає на роль головних героїнь жінок творчих професій: Оксана – письменниця і поет, Дарина Гошинська – журналістка, Влада Матусевич – художниця, всі вони належать до тих, “хто зробив себе сам”.

Важливо зазначити, що для письменниць Західної Європи і Канади також основоположним є існування патріархальної культури і маргіналізація в ній жінок. Зачастую зарубіжні автори акцентують на самоцінності особистості жінки, її праві на розвиток і самореалізацію, свободу творчого самовираження, гендерну і національну ідентичність. Творчість сучасної канадської письменниці Дженис Кульк Кифер сформувалась під впливом бурхливого західного феміністичного руху, активного і інтенсивного дослідження категорії *women writing*. Її літературному творчості передідує дослідницька діяльність як літературознавиці, в її сферу інтересів раніше не входила Україна і українська література, незважаючи на те, що сама Кульк Кифер має українські корні. Однак уже в 1996 році виходить її роман “The Green Library” [20], основною ідеєю якого є пошук головної героїні Івой Чаун національної і гендерної ідентичності. Цей пошук починається після того, як в її руки потрапляє стара фотографія. Це лише оторванна частина групового фото, де Іва бачить незнайому жінку з малюнком на руках, який невідомо схожий на її власного сина Бена. Примітливо, що схожий сюжетний ход виявляємо в “Музеї...” Забужко, де Дарина, побачивши фото Гелі Довган, так же починає власне дослідження долі цієї жінки. Але в певний момент головним героям починають сниться чужі сни, потім виявляється, що це фрагменти пам'яті мертвих членів родини, чьи душі шукають спокою, таким чином минуле нагадує про себе і “секрети” перестають ховати чужі таємниці. Мотив втраченого батька по різних причинах також є загальним для цих двох творів.

В одном из интервью Дж. Кулык Кифер отмечает: “The Green Library was an attempt to discover a Ukraine to which I had no family connections; it occasioned my first visit to Kyiv, the Ukrainian capital which, in 1993, was still heavily Sovietized and Russified. The novel is focused, as is the memoir, largely on the past; given Ukraine’s tragic history, including the purges and man-made famine of the 1930s this was, I think, inevitable” [18, с. 203-204]. Как мы видим в этом интервью автор подчеркнула взаимосвязь романа “The Green Library” с книгой мемуаров, она признает, что этот роман был первой попыткой разработки проблемы национальной и гендерной идентичности, которая позже получила свое дальнейшее развитие в семейной саге пяти поколений “Honey and Ashes: A story of Family” [19]. Согласимся с Т.П. Сэйлэр в том, что “литература, создаваемая в Канаде эмигрантами, чье происхождение не было британским и французским, была маргинальной, т.к. выглядела не как канадская, а как только произведенная в Канаде” [17]. Это говорит о том, что канадская критика склонна считать произведения Кулык Кифер настроенными скорее на канадского читателя, нежели на украинского, так как картина мира и человека в ее произведениях не имеет характерных черт украинского постколониального мышления. Автор, однако, стремится познакомить своего читателя с самыми ужасными и трагичными моментами украинской истории, дать свою, основанную на “выписанной идентичности” оценку этим событиям. Ее романы представляются попыткой найти ответы на главный вопрос для автора, обладающего амбивалентной идентичностью, “кто мы?”

Подводя итоги, отметим, что в рамках одной научной статьи не представляется возможным охватить все аспекты, рассмотреть все тонкости проблемы поиска национальной и гендерной идентичности в творчестве двух таких популярных авторов. Подчеркнем, однако, особую значимость и актуальность обращения исследователей к сравнению творчества украинских писателей, обладающих исконной идентичностью, и писателей, формировавших свою идентичность в рамках диаспоры. Весьма показательным является сравнительный анализ текстов таких авторов, ведь в процессе обнаруживаются как отличия, так и сходства в сфере построения сюжета, образования характеров, синтеза жанровых структур, применения идей феминизма. Следовательно, такие обращения имеют большое значение для развития современной компаративистики и феминистической критики.

Литература:

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Гундорова Т. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 264 с.
3. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури й орієнтири / Т. Денисова // Слово і Час. – 1995. – № 2. – С. 18-27.
4. Забужко О. “Завжди хотіла написати роман, який був би рівновеликий життю” / О. Забужко // Телекритика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2010-10-18/56679> (10.01.2013)
5. Забужко Музей покинутих секретів / О. Забужко. – К. : Факт, 2009 – 832 с.
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу / О. Забужко. – К. : Факт, 2000. – 116 с.
7. Зборовська Н. Перцепція феміністки у західноєвропейському дискурсі та українському письмі / Н. Зборовська // Слово і Час. – 2005. – № 2. – С. 53-62.
8. Карабьлова О. Сексуальність як вияв самотності у прозі Оксани Забужко / О. Карабьлова // Слово і Час. – 2003. – № 7. – С. 76-83.
9. Монахова Н. “Підпорядковане” в українському контексті / Н. Монахова // Сучасність. – 2003. – № 4. – С. 124-142.
10. Павличко С. Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі / С. Павличко // Павличко С. Фемінізм. – К. : Основи, 2002. – С. 181-187.
11. Плющ Л. Чари з країни ОЗ / Л. Плющ // Літакцент. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/01/25/chary-z-krajiny-oz.html> (12.01.2013)
12. Тебешевська-Качак Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко / Т. Тебешевська-Качак // Сучасна літературна книжосфера. Рецензії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avtura.com.ua/book/93/reviews/> (14.01.2013)
13. Улюра Г. Коронована сила жіночої руки, або про тих, хто “пише іншу прозу” / Г. Улюра // Слово і Час. – 2005. – № 3. – С. 65-71.
14. Улюра Г. Проблема феміністського тексту і письменницького іміджу жінки-авторки в сучасних українській та російських літературах / Г. Улюра // Сучасність. – 2005. – № 7-8. – С. 115-127.
15. Улюра Г. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства / Г. Улюра // Гендерні студії в літературознавстві: [навчальний посібник] / За ред. В. Л. Погребної. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. – С. 6-20.
16. Шарова Т. М. Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікація / Т. М. Шарова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Карабіна. – № 745. – Серія “Філологія”. – Вип. 49. – Харків, 2006. – 214 с.
17. Seiler T. P. Multi-Vocality and National Literature: Towards and post-Colonial and Multicultural Aesthetic / T. P. Seiler // *Literary Pluralities* / ed. C. Verduyn. – Peterborough, 1998. – P. 53.
18. Saidero, Deborah. Interview with Janice Kulyk Keefer / Deborah Saidero // *Janice Kulyk Keefer Essays on her works*, ed. by Deborah Saidero. – Toronto: Guernica, 2010. – P. 186-207.
19. Kulyk Keefer, Janice. *Honey and Ashes: A Story of Family* : [роман] / Janice Kulyk Keefer. – Toronto : Harper Flamingo, 2004. – 338 pp. – (Першотвір).
20. Kulyk Keefer, Janice. *The Green Library*: [роман] / Janice Kulyk Keefer. – Toronto : Harper Flamingo, 1996. – 338 pp. – (Першотвір).